

DEVIANT XULQ IJTIMOIIY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Abdurasulova Shahzoda Bobomurodovna- *University of Management and Future Technologies universiteti, 551 PPO '-guruh talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada deviant xulqning ijtimoiy pedagogik muammo sifatida tahlil qilinadi. Ushbu fenomenning ijtimoiy, psixologik va pedagogik aspektlari o'rganilib, uning sabablari va jamiyatdagi tarqalishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar aniqlanadi. Maqola, deviant xulqni aniqlash va uni oldini olish uchun amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlarni hamda ta'lim muassasalaridagi pedagogik yondashuvlarni muhokama qiladi. Yoshlar orasida deviant xulqning oldini olishda o'qituvchilar, psixologlar va oilalarning birgalikda ishlashi zarurligi ta'kidlanadi. Xulosa qilib aytganda, maqola deviant xulqni jamiyatda kamaytirish, yoshlarning to'g'ri rivojlanishiga ko'maklashish va pedagogik jarayonlarda samarali yondashuvlarni joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Deviant xulq, ijtimoiy pedagogika, tarbiya, yoshlar, huquqbuzarlik, jamiyat, ta'lim muassasalari, psixologik yondashuv, oilaviy tarbiya, pedagogik chora-tadbirlar

Kirish

Deviant xulq – bu jamiyatda odatiy va qabul qilingan me'yorlarga mos kelmaydigan xulq-atvorni ifodalovchi atama bo'lib, u ko'plab ijtimoiy, psixologik va pedagogik masalalarga sabab bo'ladi. Har bir jamiyatda mavjud bo'lgan me'yorlar va qadriyatlar asosida shakllangan xulq-atvorni deviant deb ataladigan xulqdan ajratish mumkin. Ushbu xulq ko'pincha jinoiy harakatlar, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish, huquqbuzarliklar va boshqalar shaklida ifodalanadi. Bunday xulqning yuzaga kelishining turli sabablari mavjud: ijtimoiy, iqtisodiy va shaxsiy omillar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi.

Deviant xulqning ijtimoiy pedagogik muammo sifatida tahlil qilinishi, uning jamiyatdagi ta'sirini va oldini olish yo'llarini o'rganishni talab qiladi. Maktabda ta'lim jarayonida deviant xulqning salbiy oqibatlari, yoshlarning ta'lim olishiga to'sqinlik

qilishi va ijtimoiy adaptatsiyasiga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli, bu muammoning yechimi uchun ta'lim muassasalarida samarali pedagogik yondashuvlar ishlab chiqilishi zarur. Maqola davomida deviant xulqning turlari, uning sabablari va oldini olish usullari tahlil qilinadi, hamda pedagogik tizimda bu muammoni hal qilish uchun amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlar ko'rib chiqiladi.

Deviant xulq ijtimoiy pedagogik muammo sifatida

Deviant xulq, ya'ni jamiyat tomonidan belgilangan me'yorlarga va normalarga mos kelmaydigan xulq-atvor, ijtimoiy pedagogik muammo sifatida jiddiy ahamiyatga ega. Bunday xulq, odatda, ijtimoiy me'yorlarning buzilishi, jamiyatdan ajralish yoki o'ziga xos subkulturaga qo'shilish shaklida namoyon bo'ladi. Deviant xulqning ko'plab turli ko'rinishlari mavjud bo'lib, ular orasida huquqbuzarlik, jinsiy og'ishlar, alkogolizm, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish, ta'limdagi muvaffaqiyatsizliklar va boshqalar mavjud. Ushbu xulqlar nafaqat individning o'ziga, balki jamiyatning barcha qatlamlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Deviant xulqning ijtimoiy pedagogik muammo sifatida ahamiyatini anglash uchun uning sabablari va oqibatlarini tahlil qilish zarur. Yoshlar orasida deviant xulqning keng tarqalishi, ta'lim tizimining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikka putur yetkazishi mumkin. Ta'lim muassasalarida o'quvchilarning deviant xulqi nafaqat o'z rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, balki o'zga o'quvchilar uchun ham salbiy namuna bo'lib qolishi mumkin. Shu sababli, deviant xulqni bartaraf etish, yoshlarni ijtimoiy normalarga mos ravishda tarbiyalash va ularga psixologik yordam ko'rsatish muhimdir.

Deviant xulqni ijtimoiy pedagogik muammo sifatida tahlil qilish, uning oldini olish va jamiyatda uning salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun kompleks yondashuvlarni taqozo etadi. Bu esa, o'qituvchilar, pedagoglar, psixologlar va oila hamkorligini talab qiladi. Faqatgina ta'lim muassasalaridagi pedagogik yondashuvlar orqali deviant xulqni oldini olishga erishish mumkin. Shuningdek, jamiyatda tenglik,

ijtimoiy himoya va yoshlar uchun kerakli sharoitlar yaratish orqali, deviant xulqning tarqalishining oldini olish mumkin.¹

Deviant xulqning turlari va sabablari

Deviant xulq jamiyatning me'yorlariga va qadriyatlariga mos kelmaydigan xulq-atvordir. U o'ziga xos va xilma-xil shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Deviant xulqning turlari va ularning sabablari ijtimoiy pedagogik muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun muhimdir. Bu borada ko'plab tahlillarni amalga oshirish mumkin, chunki deviant xulq turli sharoitlarda va turli yosh guruhlarida turli ko'rinishlarda yuzaga keladi.

Jinoiy xulq: Jinoiy xulq deviant xulqning eng aniq va ko'rinadigan turi bo'lib, bu turdagi xulq odamning jamiyat tomonidan belgilangan qonunlarga yoki huquqiy me'yorlarga zid keladigan harakatlar bilan bog'liqdir. Jinoiy xulqlar orasida o'g'irlik, hiyla-nayrang, zo'ravonlik, odam o'ldirish va boshqa jinoyatlar mavjud. Bu turdagi xulqni ko'p hollarda o'sha odamning ijtimoiy muhiti, oilaviy muammolar yoki ruhiy holati turtki bo'ladi.

Alkogolizm va giyohvand moddalar iste'moli: Alkogol va giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish ham deviant xulqning turidir. Bu holatlarda insonlar jamiyatning sog'lom turmush tarziga to'g'ri kelmaydigan xulqlarni amalga oshiradilar. Alkogolizm va giyohvandlik ko'pincha shaxsning psixologik va ijtimoiy muammolaridan kelib chiqadi.

Ta'limdagi muvaffaqiyatsizliklar: Ta'limdagi muvaffaqiyatsizlik ham deviant xulqning bir turi bo'lishi mumkin. O'quvchilarning o'zlashtirish darajasi past bo'lishi, maktabni tark etish yoki darslarga befarq qarash kabi holatlar ijtimoiy me'yorlarga zid keladi. Bu holatlar ko'pincha ta'lim tizimidagi kamchiliklar, oilaviy muammolar yoki psixologik sabablar bilan bog'liq bo'ladi.

Jinsiy og'ishlar: Jinsiy og'ishlar deviant xulqning yana bir shakli bo'lib, bu xulq, odatda, jamiyatning qabul qilgan jinsiy me'yorlariga zid keladigan harakatlar

¹ Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12;

bilan bog'liqdir. Masalan, jinsiy zo'ravonlik, jinsiy orientatsiyani yashirish yoki nizo turida jinsiy munosabatlar jamiyatda ko'pincha deviant xulq sifatida qaraladi.

Ijtimoiy g'aroyiblik: Boshqa ijtimoiy guruhlardan farqlanish, noan'anaviy kiyinish, subkulturalarga qo'shilish kabi xulqlar ham deviant sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Bu turdagi xulq ko'pincha yoshlar orasida uchraydi va jamiyatda keng qabul qilinmaydigan, lekin o'zining ichki qadriyatlariga ega bo'lgan guruhlar yaratadi.

Deviant xulqning sabablari

Deviant xulqning yuzaga kelishida bir nechta sabablarga e'tibor qaratish lozim. Bu sabablarga ijtimoiy, psixologik, iqtisodiy va biologik omillar kiradi:

Ijtimoiy omillar: Jamiyatning o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlari va ijtimoiy tarmoqlarni shakllantirishdagi kamchiliklar deviant xulqni yuzaga keltirishi mumkin. Jamiyatda mavjud bo'lgan tengsizlik, boshqaruv tizimlaridagi muammolar va ijtimoiy barqarorlikning yo'qligi, o'zgarishlarga qarshi kuchli qarshilik yoki o'zini amalga oshirishdagi qiyinchiliklar odamlarni deviant xulqni tanlashga majbur qiladi.

Oilaviy omillar: Oila — bu shaxsning ilk ijtimoiylashtirish tizimi bo'lib, oila ichidagi beqarorlik, ota-onalar orasidagi kelishmovchiliklar, suiiste'mol qilish holatlari yoki bola tarbiyasidagi xatoliklar deviant xulqning yuzaga kelishiga turtki bo'lishi mumkin. Agar bolalar o'z oilasida jismoniy yoki emotsional zo'ravonlikka duchor bo'lsa, ularning deviant xulqini rivojlantirish ehtimoli yuqori bo'ladi.²

Psixologik omillar: Shaxsning psixologik holati, ruhiy kasalliklar, stress yoki depressiya kabi holatlar deviant xulqni keltirib chiqarishi mumkin. Psixologik muammolar va ichki ziddiyatlar odamni jamiyat tomonidan qabul qilinmaydigan harakatlarni amalga oshirishga undashi mumkin. Shuningdek, o'zini tanib olish va shaxsiy identifikatsiya qilishdagi muammolar ham deviant xulqning sabablari bo'lishi mumkin.

Xulosa

Deviant xulq jamiyatning asosiy me'yorlariga va qadriyatlariga zid keladigan harakatlarni ifodalovchi ijtimoiy fenomen bo'lib, uning turli turlari va sabablari

² Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205;

ijtimoiy pedagogik muammo sifatida chuqur tahlilni talab qiladi. Ushbu xulqning ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy sabablari bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, yoshlar orasida uning tarqalishi jamiyatda barqarorlik va ijtimoiy moslashuvni buzish xavfini tug‘diradi. Jinoiy xulq, giyohvand moddalarni suiiste‘mol qilish, ta‘limdagi muvaffaqiyatsizliklar va boshqa deviant xulqlar yoshlarning rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi, ularning jamiyat bilan integratsiyasini murakkablashtiradi.

Deviant xulqning oldini olish uchun pedagogik yondashuvlar, oila tarbiyasi, ta‘lim muassasalarida qo‘llaniladigan ijtimoiy va psixologik yordamni kuchaytirish zarur. Ta‘lim tizimida o‘quvchilarga to‘g‘ri tarbiya berish, jamiyatda sog‘lom va ijobiy ijtimoiy me‘yorlarni o‘rgatish, shuningdek, yoshlarni deviant xulqlardan saqlashga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqish muhimdir. Oila va jamiyatning birgalikda ishlashi deviant xulqni kamaytirishga va yoshlarning to‘g‘ri ijtimoiylashuvi uchun zarur sharoitlarni yaratishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sulaymon Amirqulovich Xaydarov. (2024). O‘quvchilarni tarbiyashda ijtimoiy fanlarni o‘qitishni didaktik imkoniyatlari. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL. 5.1.B.271-275.
2. Хайдаров, С. (2023). Педагогик faoliyatda o‘qituvchi o‘zida kompetentlik sifatlarini shakillantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64–67.
3. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
4. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
5. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy ta‘sir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
6. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.

7. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
8. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.